

О. Л. ЧЕРНЕЛЕВСЬКА,
кандидат економічних наук, доцент,
кандидат юридичних наук, докторант,
Національний університет харчових технологій

Роль держави як гаранта захисту добросовісної конкуренції

Розкрито етапи розвитку правової системи щодо демонополізації економіки та роль держави на кожному з цих етапів. Проаналізовано наслідки перебудови економічної політики України як самостійної держави в контексті напрацювання заходів щодо обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності.

Ключові слова: еволюція, держава, конкуренція, суспільство, трансформація, регулювання.

Постановка проблеми. Значення державного захисту конкуренції зумовлене її місцем у системі ринкової економіки. Сьогодні мало в кого викликає сумнів, що добросовісна конкуренція – це двигун економіки. Конкурентні переваги, здобуті країнами, які досягли успіху та стали символами глобальної конкурентоздатності, свідчать, що розвиток конкуренції є одним із пріоритетів державної політики. Вільна конкуренція є синонімом свободи вибору, свободи підприємництва, свободи виходу на ринок – і є невід’ємною частиною свобод людини і громадянина, що склалися історично.

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена відсутністю системних та комплексних досліджень з проблематики, узагальнення і побудови системи законодавства щодо конкуренції. Оскільки наукова систематизація як логіко-предметна, творча, аналітична робота з осмислення правових норм дозволяє упорядкувати їх, розмежувати і узагальнити, тому сьогодні вкрай важливо провести таке дослідження і сформувані науково обґрунтовані висновки в аспекті зміни вектора державної політики щодо конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною основою дослідження стали праці відомих учених, які займалися вивченням окремих засад розглянутої проблеми. З-серед таких досліджень варто назвати праці З. М. Борисенка, В. Н. Ворожейкіна, О. А. Жидкова, Ю. В. Журика, Н. М. Корчак, В. К. Мамутова, Н. О. Саніахметової, К. Ю. Тотьєва, І. А. Шумило та інших. Зазначені дослідники у ході аналізу окремих проблем державної політики щодо конкуренції насамперед звертають увагу на обмежувальні заходи, тоді як у статті поставлено завдання обґрунтування системи норм заохочувального характеру, які є основою конкурентної політики в Європі.

Мета роботи полягає у здійсненні комплексного наукового аналізу політики України щодо конкуренції, етапів її становлення та систематизації загальних і спеціальних правових норм щодо захисту конкуренції, та у формуванні теоретичних висновків щодо напрямів удосконалення й підвищення ефективності впливу законодавства щодо конкуренції та політики у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. За конкурентних економічних умов підприємці самостійно шукають споживачів, щоб забезпечити цілі своєї діяльності: максимізацію прибутку, розширення обсягу продажів, збільшення частки на ринку. Конкуренція спонукає підприємців до ефективних дій на ринку, примушуючи їх пропонувати споживачам більш різноманітний асортимент товарів і послуг за нижчими цінами та кращою якістю. Конкурентне оточення спонукає суб’єктів господарювання активно упроваджувати інновації, удосконалювати технології і раціонально використовувати обмежені ресурси. У результаті зростає добробут

споживачів, знижуються ціни на традиційні види продукції і послуг, на ринку постійно з'являються нові товари та нові виробники. Даючи споживачеві право вибору, ринкова конкуренція забезпечує оздоровлення економіки, не дозволяє діяти неефективним суб'єктам господарювання.

Утім для будь-якого суб'єкта господарювання характерне прагнення до монополії, до витіснення конкурента з ринку, до розширення сфери своєї діяльності. Здобуваючи і посилюючи ринкову владу, суб'єкти господарювання прагнуть встановити контроль над цінами та чинниками, що визначають діяльність підприємства на ринку. Для збереження своєї ринкової влади і контролю за ситуацією на ринку вони можуть вдаватися до дій, що обмежують конкуренцію. У свою чергу, обмеження конкуренції істотно спотворює дію ринкових сил, призводить до нераціонального розподілу суспільних ресурсів, негативно позначається на господарській діяльності всіх учасників ринку і добробуті суспільства. Особливо яскраво ми можемо це побачити на прикладі економіки СРСР.

Монополізм, що склався в СРСР до кінця 80-х років, мав унікальні риси, що відрізняють його від класичної монополії. Він сформувався не в результаті ефективного господарської стратегії, умілого використання технологічних інновацій, аналізу динаміки ринкової кон'юнктури, а внаслідок тотального одержавлення економіки з властивою їй адміністративно-командною системою управління.

Протягом шести десятиліть, із середини 20-х років, у СРСР створювалася система промислового виробництва, спрямована на зростання рівня усупільнення виробництва, яка складалася із замкнених, орієнтованих на власне відтворення структур, що підмінили цілі суспільного розвитку своїми власними цілями. Риси монополізму мало не окреме підприємство, а міністерство, що очолювало і керувало галуззю народного господарства. Відомчо-бюрократична форма монополії в СРСР створювалася на базі державної власності директивним шляхом і не мала аналогів ні з управлінської, ні з організаційної точки зору. Державний монополізм протягом усього періоду соціалістичного розвитку супроводжувався величезною концентрацією економічної влади на всіх рівнях й функціональних напрямках і, відповідно, правовим оформленням цих процесів. Тому законодавство, яке було сформоване в СРСР, чітко виконувало ті завдання, які перед ним ставила соціалістична економіка, і гарантувало захист тій державній монополії, яка склалася.

Всю історію розвитку правової системи в СРСР, законодавче оформлення трансформації владних господарських відносин і розвитку монополій можна умовно поділити на чотири етапи:

- 1923–1929 роки – період НЕПу: з одного боку, законодавство дозволяє активізацію приватної торгівлі, дрібної кустарної промисловості, виробничих кооперативів, з іншого – законодавчо закріплюється необхідність створення значної націоналізованої промисловості, представленої трестами і синдикатами.

У період НЕПу держава вперше виробила й апробувала регулятори взаємовідносин різноманітних форм власності: державної, приватної і кооперативної. На першому етапі НЕПу становище державної промисловості було у край важким, вона не могла більше існувати за кошти бюджету. Народний комісар фінансів Г. Сокольников вважав, що ставлення держави до промисловості може бути тільки ставленням споживача, що виплачує повну ціну за те, що він купує. Таким чином, усі дрібні й середні державні підприємства були зняті з централізованого постачання та переведені на повний госпрозрахунок, що довело до логічного завершення розрив між державою і промисловістю. Одночасно визнавалися два принципи розвитку промисловості: централізація і децентралізація. Підприємства, що належали до однієї галузі виробництва, повинні були об'єднуватися в трести і при цьому "...діяти роздільно, бути незалежними і звільнятися від прямого адміністративного контролю держави" [18, с. 20].

У Декреті про трести від 17 липня 1923 р. [3] передбачалося, що трести, які керують державними промисловими підприємствами, повинні самі формувати

план виробництва і збувати свою продукцію, діяти на засадах комерційного розрахунку з метою максимізації прибутку. Декрет встановлював, що саме трест оголошується єдиним підприємством, тоді як підприємства, що входять до його складу (фабрики, заводи, промисли, магазини і т. п.), є виробничими одиницями. Великі підприємства реалізовували свою продукцію насамперед усередині націоналізованого сектора, а надлишки могли продавати на ринку [10].

Таким чином, зберігався централізований розподіл ресурсів і одночасно розвивався госпрозрахунок. До літа 1923 року було створено 378 трестів (зокрема 133 трести центрального підпорядкування), до яких було включено 3561 виробничих одиниць із загальної їх кількості 5585. Інакше кажучи, у трести було об'єднано 81% усіх виробничих одиниць промисловості СРСР. При цьому 180 трестів і 8 підприємств на правах трестів були синдиковані у 19 галузевих синдикатів, що виконували постачальницько-збутові функції. Трести, що охопили максимальну частку державних промислових підприємств, монополізувавши в такий спосіб значну частину ринку, на думку А. М. Гінзбурга, стають “загальною формою організації радянської промисловості” [13], а їх керівники – державними чиновниками.

Темпи розвитку приватної промисловості випереджали зростання державної індустрії. Якщо до 1925 року у приватній промисловості кількість робітників збільшилася на 85%, то в державній – на 70%. У 1925 році у промисловості діяло близько 1,8 млн дрібних приватних підприємств, що забезпечували 19% промислового виробництва і 32% випуску споживчих товарів [33]. Через біржі підприємства усіх форм власності входили у систему ринкових відносин, а держава мала можливість аналізувати ринкову кон'юнктуру, товарний оборот, формування цін і т. д. Формувалася цілісна ринкова інфраструктура. Проте наприкінці НЕПу незалежна кооперація була насильно одержавлена, репресивними методами під виглядом боротьби зі спекуляцією розгромлена приватна торгівля, непомірними податками були задушені дрібні приватні виробничі підприємства.

Спочатку перехід до НЕПу сприймався як відступ від прямої лінії побудови нового суспільства, як можливість нових підходів до відпрацювання механізму реалізації загальнонародної власності. Але для цього необхідно було обмежити розвиток монопольних виробничих структур. Фактично ж почалося розминання монополії та її перетворення на традиційні форми виробничо-господарської монополії: трести і синдикати. НЕП став жертвою промислового монополізму, за яким стояла державна монополія. Отже, спробу розвитку різноманіття форм суспільної власності було усунуто монополістичними виробничими одиницями. Чинний механізм реалізації загальнонародної власності, зазначає Б. Е. Ланін, складався за умов її одержавлення і переходу до єдиного суб'єкта господарювання – держави з монополізацією суспільного виробництва в масштабах усієї країни [12, с. 112].

У 1926 році на етапі формування парадигми розвитку соціалістичного промислового виробництва А. М. Гінзбург, що займав високу посаду у Вищій раді народного господарства, писав: “Хоч наші підприємства утворюють самостійну майнову масу, утім вони є тільки органами державного керівництва. Сам факт виділення самостійної майнової маси і вся його подальша доля вирішуються органами державної влади. Все керівництво підприємством здійснюється через посадових осіб держави, які несуть перед останньою повну цивільну, кримінальну, дисциплінарну відповідальність, що є законом” [17].

- 1929–1965 роки – індустріалізація промисловості, тотальне владне домінування адміністративної системи, розвиток централізованого державного керівництва економікою, формування державного монополізму, що знайшло закріплення у документах з'їздів та пленумів єдиної в СРСР правлячої партії – КПРС.

Наприкінці 20-х років роль трестів слабшає, насамперед унаслідок переведення трестових заводів і фабрик на державний господарський розрахунок. Цей процес було закріплено у Постанові ЦК ВКП(б) “Про реорганізацію управління промисловістю” від 5 грудня 1929 року [3], де було встановлено, що “підприємство

є основною ланкою управління промисловістю". Ця Постанова фактично скасовувала концепцію економічного розвитку країни, втілену у НЕПі, яка була спробою розвитку різноманітних форм власності, і замінювала її державним монополізмом.

В основу подальшого розвитку економіки було покладено жорстке планування. Другий етап розвитку характеризується найвищим розквітом державної монополії, а виробничим одиницям нав'язувалися винятково виробничі функції. Ринок потребував збалансованості, рівноваги, а ривок уперед, визначений програмою індустріалізації, можна було зробити тільки за умови значної структурної перебудови. У короткі терміни завдяки законодавчому закріпленню необхідності формування державних монополій було побудовано матеріально-технічну базу соціалізму, завдяки якій країна стала економічно самостійною. До кінця 30-х років через зовнішньополітичні умови державний монополізм набув мілітаризованої форми, що збереглася до кінця 60-х років.

- 1965–1987 роки – дезінтеграція функцій центру: відродження галузевих міністерств, що визначають і проводять господарську політику всіх підприємств галузі, формування найбільших відомчо-корпоративних структур у вигляді виробничих і науково-виробничих об'єднань, створення завершених монополій, що повністю домінують на всіх галузевих ринках за відсутності конкурентів. Це все законодавчо закріплено у положеннях про міністерства з наділенням їх владними повноваженнями та п'ятирічних планах економічного і соціального розвитку країни.

Система директивного господарювання не могла опиратися на економічні методи, тому вона була замінена тоталітарною адміністративною системою. Ринок було замінено адміністративним регламентуванням з жорсткою централізацією і чіткою підпорядкованістю. Утім прагнення поставити державну монополію на користь усьому суспільству виявилось далеко не простим і не було реалізовано, констатує М. І. Кулагін [14, с. 12]. Цей господарський механізм проіснував до середини 50-х років, коли було зроблено першу спробу його зміни.

У цей час було реалізовано систему правових документів для розширення прав союзних республік щодо управління народним господарством, що підсилює територіальний підхід у цьому процесі. 11 тис. підприємств було передано із союзного підпорядкування в республіканське. До кінця 1957 року частка підприємств республіканського і місцевого підпорядкування (невеликих і середніх) зросла до 47%. Було створено нові органи управління економічними районами – раднаргоспи. Далі відбувалося правове закріплення галузевого підходу до управління, було створено організаційні монополії у вигляді галузевих міністерств для зменшення кількості об'єктів управління, які об'єднували однакові за профілем і видом діяльності підприємства. Ці монополії почали набувати відомчо-бюрократичної форми. У 1989 р. тільки в промисловості і будівництві було 39 різноманітних міністерств.

Зміна вектора розвитку країни була пов'язана зі зростанням масштабів і ускладненням системи взаємозв'язків народногосподарського комплексу, посиленням управління економікою за допомогою прямих команд і жорсткого контролю за їх виконанням. Інтереси структур влади, що намагалися зберегти своє становище в суспільстві, увійшли в протиріччя із необхідністю створення нових методів і нових інститутів управління економікою. Саме тоді почався процес зрощування інтересів партійно-державної системи, що зберігала елітне становище в суспільстві, і галузевих відомчих-корпоративних структур, що домагалися монопольного становища на ринку і звільнення від контролю суспільства. Тобто було сформовано тоталітарну систему, яка закріплювала на законодавчому рівні існування державно-адміністративних монополій.

У результаті до кінця 70-х років державно-адміністративні монополії стали домінувати на відповідних ринках за повної відсутності конкурентів і суспільного контролю через демократичні правові механізми. Відомства отримали від держави розпорядницькі повноваження, які стали використовувати для реалізації своїх вузько групових інтересів [11].

Одночасно було взято курс на підвищення ефективності виробництва через концентрацію, укрупнення промислових підприємств, активне формування виробничих об'єднань. Вони створювалися майже завжди в рамках головокмів або всесоюзних промислових об'єднань. Зросла частка ВО і ВПО в промисловості. Саме на базі таких суб'єктів створювалася виробнича структура, розрахована на максимальне забезпечення власних потреб, незалежність від постачальників, що діють у "чужих" галузях, що значною мірою сприяло скороченню міжгалузевої виробничої кооперації, взаємного обміну науково-технічною інформацією і посиленню внутрішньогалузевої спеціалізації. Ці об'єднання централізували в собі природні ресурси, науково-технічні досягнення, можливість маніпулювати значними капіталами, а відтак ще більше підсилили роль і значення монополій в державі. Вузька предметна спеціалізація спостерігалася в більшості базових галузей народного господарства. Тільки в машинобудуванні було 166 підприємств-монополістів і 180 монопольних виробництв. Понад третину найважливіших видів машинобудівної продукції виробляли на одному підприємстві. Загалом, у машинобудівному, металургійному, хімічно-лісовому комплексах, виробництві побутової техніки після аналізу випуску 239 найважливіших видів продукції була така картина: виробництво 82 видів продукції було зосереджено на одному підприємстві, 87 інших – на двох [15, с. 76].

Ліквідація ринкових принципів управління і розподілу ресурсів, централізоване розміщення інвестицій призвели до формування своєрідного технологічного монополізму. Переважна більшість господарських зв'язків укладалася директивно, на безальтернативній основі, базувалася не на економічних, а на організаційних і технологічних принципах, основний із яких проголошував: народне господарство – єдина фабрика.

Монополізм пронизував усі сфери і галузі економіки радянської держави. Відтворення й усталеність монопольних структур забезпечувала система економічних і правових чинників, що відігравали головну роль. Правова база та політизація управління процесами економіки сформували і підтримували тип державного господарства на базі абсолютної монополії державної власності, яка діяла до кінця 80-х років [16, с. 73].

- з 1988 року – перебудова економічної політики в країні, лібералізація економіки, сучасний період створення ринкових структур, демонополізації і розвитку конкурентного середовища.

Перебудова економічної політики в країні, диверсифікація форм власності, лібералізація економіки, створення ринкових структур, демонополізація і розвиток конкурентного середовища характерні для сучасного етапу розвитку економіки країн, які сформувалися на базі колишніх республік СРСР. Так, з початку перебудови питання антимонопольної політики і формування конкурентних відносин не були включені в стратегію економічних реформ, які проводив Михайло Горбачов. Утім у пресі з 1988 р. дедалі частіше стали з'являтися публікації, присвячені питанням державного та відомчого монополізму в країні, світовому досвіду антимонопольного регулювання та необхідності створення відповідного правового механізму. Сформована політична думка в суспільстві потребувала демонополізації економіки і, насамперед, подолання монополізму відомчо-галузових структур.

Завдання розроблення антимонопольного закону і програми демонополізації радянської економіки наприкінці 80-х років було визначене постановами Ради Міністрів СРСР "Про заходи демонополізації народного господарства" [4] та законом СРСР "Про обмеження монополістичної діяльності в СРСР" [5], у яких визначалося широке коло заходів щодо зміни існуючих монопольних структур і розвитку конкуренції в промисловості, постачанні, торгівлі тощо. Відповідно до постанов передбачалося створити Антимонопольний комітет СРСР, на який покладалася б реалізація антимонопольної політики.

Проте політичні реалії 1991 року внесли корективи в реалізацію законодавчих планів, і Україна постала перед необхідністю створення власного законодавства

щодо обмеження монополізму та захисту конкуренції, яке мало враховувати особливості перехідного етапу від планово-адміністративної до ринкової економіки.

Проблеми розвитку конкуренції і створення необхідних інституціональних, правових і економічних умов для її підтримки набули найбільшої гостроти в країнах із перехідною економікою, до яких належить і Україна. Так, за даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) у 90-х роках близько 40 країн прийняли законодавчі акти, спрямовані на захист конкуренції і обмеження монополістичної діяльності, а також на створення необхідних механізмів їх реалізації [20].

Від самого початку економічні реформи в Україні були спрямовані на формування ринкового середовища і насамперед його головної рушійної сили – конкуренції. Однією з основних складових ринкових перетворень економіки України було створення системного антимонопольного законодавства, розроблення і реалізація політики щодо захисту конкуренції та обмеження монополізму.

Першими кроками на шляху запровадження правового механізму демонополізації виробництва стали прийняття Верховною Радою УРСР Закону від 03.08.1990 р. “Про економічну самостійність Української РСР”, ст. 3 якого проголошувала одним із основних принципів, на яких базується економічна самостійність Української РСР, децентралізацію власності і роздержавлення економіки, а також прийняття Радою міністрів УРСР 16 серпня 1991 року постанови “Питання Міністерства УРСР у справах роздержавлення власності і демонополізації виробництва” [6], яка передбачала створення та визначала головні завдання нового Міністерства УРСР у справах роздержавлення власності і демонополізації виробництва. Його головними завданнями стали: підготовка пропозицій щодо формування та впровадження в життя політики Української РСР з питань зміни форм власності та демонополізації економіки, а також розроблення проектів законодавчих й інших нормативних актів, цільових республіканських програм з питань роздержавлення власності та демонополізації.

Однак з ухваленням 20 листопада 1991 року Постанови Кабінету Міністрів УРСР № 322 це міністерство було реорганізоване, а відповідні функції разом з іншими було покладено на Міністерство економіки України.

З прийняттям Верховною Радою України в лютому 1992 року Закону України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” [7] в Україні почався перший етап формування антимонопольного законодавства (на відміну від заходів щодо демонополізації виробництва).

Для здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства передбачалося створення профільного державного органу – Антимононопольного комітету України. У листопаді 1993 року Законом України “Про Антимононопольний комітет України” [8] було закріплено статус, структуру, компетенцію та основні засади діяльності Комітету.

Потім було ухвалено Державну програму демонополізації економіки та розвитку конкуренції, затверджену Постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. [9], яка визначала в якості одного з пріоритетів економічного розвитку України здійснення заходів з демонополізації у процесі реформування власності. Далі почався етап демонополізації економіки України.

Правової завершеності набуло антимонопольне законодавство із закріпленням в статті 42 Конституції України [1] принципу забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.

Правові обмеження монополізму та розвиток добросовісної конкуренції є новими механізмами не тільки для України, а й для всіх пострадянських країн, оскільки в економіці Радянського Союзу не було ринків, на яких би панувала конкуренція, і не існувало фондового ринку, ринків страхових та банківських послуг (тривалий час існували лише Держстрах та Ощадний банк), а вся економіка була плановою.

Зрозуміло, розвиток конкуренції – не самоціль, він підпорядкований глобальним завданням соціально-економічних перетворень і спрямований на їх вирішення. Ефективна конкурентна політика і реалізація антимонопольного законодавства – це потужні каталізatori структурних змін у висококонцентрованій економіці, що сформувалася в СРСР за останні десятиліття його існування. У результаті звільняються значні суспільні ресурси, гнучке використання яких необхідне для забезпечення конкурентоздатності як окремого підприємства, так і національної економіки загалом.

Завдання держави й антимонопольних органів полягає в тому, щоб припинити небезпечні для суспільства прояви монополізму, унеможливити несумлінні методи конкурентної боротьби, визначити ті сфери, де необхідне державне регулювання.

В українській правовій системі, як слушно зазначає В. С. Щербина, так само, як і в міжнародному конкурентному праві, домінуюче становище суб'єкта господарювання, наявність ринкової влади самі по собі не заборонені законом. Порушенням є монополістична діяльність, тобто зловживання таким суб'єктом своєю ринковою владою з метою недопущення, обмеження або усунення конкуренції [19, с. 310].

Серйозні питання, які постали перед антимонопольними органами України, полягали у визначеному законом попередженні монополізації у ході здійснення процесів економічної концентрації, які активізувалися у різноманітних секторах економіки. Необхідно було передбачити законодавчі обмеження негативного впливу економічної концентрації на ситуацію на товарних ринках, а у випадках транснаціональних злиттів і поглинань – врахувати інтереси національної безпеки України.

Одна з найбільш гострих проблем – подолання адміністративних бар'єрів на шляху розвитку підприємництва, зайвої бюрократизації всіляких дозвільних процедур, нечіткості контрольних функцій державних і місцевих органів влади, перешкод у міжрегіональній торгівлі. Роль конкурентного законодавства не зводиться до застосування антимонопольних обмежень до суб'єктів господарювання, що зловживають ринковою владою. Конкуренція може бути ослаблена в результаті заходів державної політики, а ринкова влада окремих суб'єктів ринку посилена різноманітними методами втручання держави в ринкові відносини. Тому конкурентне законодавство повинно визначати широкую участь антимонопольних органів у виробленні політики держави в цілому або, принаймні, тих її напрямків, що можуть безпосередньо вплинути на конкурентну структуру ринку, ділову практику, господарську діяльність підприємств.

З-серед напрямків державної політики, визначених у Господарському кодексі України [2], де необхідний захист конкуренції, на нашу думку, можна виділити:

- структурно-галузеву політику, яка спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі народного господарства, удосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій;
- інвестиційну політику, яка спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, а також забезпечення ефективного й відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ними;
- політику інституційних перетворень, яка спрямована на формування раціональної багатокладної економічної системи, державну підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур;
- зовнішньоекономічну політику, яка спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

Висновки. Законодавство щодо конкуренції, особливо в країнах із перехідною економікою, потребує формування в суспільстві більшої інформованості підприємців, споживачів і державних службовців про переваги, до яких приво-

дить конкуренція. Задача пропаганди переваг конкуренції і цінностей ринкової економіки є далеко не простою, якщо враховувати негативні прояви перехідного періоду (безробіття, розриви традиційних господарських зв'язків, зростання цін, соціальну незахищеність тощо).

Державна політика щодо конкуренції не має зводитися тільки до нагляду за дотриманням правил поведінки на ринку – вона покликана носити творчий характер. Необхідно контролювати дотримання конкурентного законодавства, але набагато більш важливим аспектом є розвиток вітчизняного виробництва, стимулювання економічних перетворень, заохочення добropорядних і чесних методів ведення бізнесу та розвиток добросовісної конкуренції на теренах України.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – ст. 462.
3. Декрет про трести від 17 липня 1923 р., Постанова ЦК ВКП(б) “Про реорганізацію управління промисловістю” від 5 грудня 1929 р. // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1950. – № 4.
4. О мерах по демомонополизации народного хозяйства. Постановление Совета Министров СССР от 16 августа 1990 г. // Собрание Постановлений Правительства СССР. – 1990. – № 24.
5. Об ограничении монополистической деятельности в СССР : Закон СССР // Известия. – 1991. – 25 июля.
6. Питання Міністерства УРСР у справах роздержавлення власності і демомонополізації виробництва. Постанова Кабінету Міністрів УРСР від 16 серпня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21. – ст. 296.
8. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – ст. 472.
9. Державна програма демомонополізації економіки та розвитку конкуренції затверджена постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. – № 9. – ст. 42.
10. Бункина М. К. Концентрация производства и монополизм / М. К. Бункина. – М., 1959. – 406 с.
11. Бокарева Н. А. Монополизм и антимонопольное регулирование / Н. А. Бокарева, Л. А. Бондарь, В. Ю. Васильев. – М. : НИИПИИ, 1991. – 147 с.
12. Буржуазное государство и монополии. – М. : ИНИОН, 1987. – 220 с.
13. Гинзбург А. М. НЭП – особенности развития / А. М. Гинзбург. – М. : Московский предприниматель, 1924.
14. Кулагин М. И. Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо / М. И. Кулагин. – М. , 1987. – 194 с.
15. Конкуренція в Україні. – К. : АМКУ, Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики, ДП Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2006. – С. 40.
16. Корчак Н. Загальні положення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності / Н. Корчак // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 2. – С. 7–9.
17. Ланин Б. Е. Концентрация производства и капитала в условиях госмонополистического капитализма и государственных финансов / Б. Е. Ланин. – М. : Научные работы, 1973. – 226 с.
18. Про підприємницькі об'єднання: Рекомендації З'їзду представників промисловості і торгівлі. – СПб., 1962.
19. Щербина В. С. Господарське право : практикум / В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 416 с.

20. Морган Томас. Сучасне антимонопольне законодавство і його походження / Томас Морган. – St. Paul. – Min, 1994. – С. 51.

Е. Л. ЧЕРНЕЛЕВСКАЯ,
кандидат экономических наук, доцент,
кандидат юридических наук, докторант,
Национальный университет пищевых технологий

Роль государства как гаранта защиты добросовестной конкуренции

Раскрыты этапы развития правовой системы по демонаполизации экономики и роль государства на каждом из этих этапов. Проанализированы последствия перестройки экономической политики Украины как самостоятельного государства в контексте наработки мер по ограничению монополизма и недопущению недобросовестной конкуренции в предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: эволюция, государство, конкуренция, общество, трансформация, регулирование.

O. L. CHERNELEVSKA,
PhD (Economics), Associate Professor,
PhD (Law), Doctoral Student,
National University of Food Technologies

The State's Role as Guarantor of Fair Competition Protection

Importance of the study is due to the lack of systematic and comprehensive analytical works on the problems related to generalization and construction of the system of legal acts on competition. The article contains a comprehensive scientific analysis of the evolution of competition policy in Ukraine, with emphasis on broader and narrower legal acts on protection of competition, and theoretical conclusions on improvements in the legal acts, in order to increase their effects for the competition policy.

Countries that have achieved competitive advantages and become leaders in global competitiveness clearly show that development of competition needs to be a political priority. Yet, restricted competition significantly distorts operation of the market forces; misallocation of public resources affects economic activities of market participants and, consequently, the social welfare. A vivid example is the Soviet economy which extensive review from the competition perspective is given.

It is shown that monopolism as the dominant economic instrument of the USSR had peculiar features that distinguished it from the classic monopoly. It could be established as a result of the total centralization of the economy and command administrative system rather than efficient economic strategies, technological innovation, market conjuncture analysis etc. Four phases in the evolution of legal framework backing monopolism in the USSR are discussed.

Therefore, legal acts on competition, particularly in the transitional economies emerging from the Soviet economy, require greater awareness of broader community, consumers and public officials of the benefits resulting from the competition. Effects of the transformation and restructuring policy in post-soviet Ukraine are analyzed from the perspective of the enforced legal acts on restriction of monomolism and elimination of unfair competition in business sector.

Keywords: evolution, state, competition, community, transformation, regulation.

